

โรคเริม งูสวัด แผลงักดต้อย..บรรเทาด้วย “พญาขอ”

ธิดารัตน์ จันทร์ดอน
สำนักงานข้อมูลสมุนไพร
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พญาขอ หรือพญาปล้องทอง หรือเสลดพังพอนตัวเมีย มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Clinacanthus nutans* (Burm. f.) Lindau HC วงศ์ ACANTHACEAE และยังมีชื่ออื่นๆ ตามแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ ผักมันไก่ ผักลิ้นเขียด และพญาปล้องคำ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งก้านเกลี้ยงเป็นมัน สูงประมาณ 3 เมตร ใบเดี่ยว ออกเรียงตรงกันข้าม รูปขอบขนานหรือขอบขนานแกมใบหอก กว้าง 2-3 เซนติเมตร ยาว 7-9 เซนติเมตร โคนใบมน ปลายใบแหลม ก้านใบยาว 0.5 เซนติเมตร ดอกเป็นช่อ ออกเป็นกระจุกที่ปลายยอด กลีบดอกสีส้มแดง เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น 2 ปาก ยาว 3-4 เซนติเมตร ไม่ติดฝัก

สรรพคุณแผนโบราณ ใบพญาขอ ใช้บรรเทาอาการอักเสบจากพิษแผลงักดต้อย เช่น ตะขาบ แมงป่อง ผึ้ง ต่อ แตน เป็นต้น (1)

สารสำคัญ ใบพญาขอประกอบด้วยสารออกฤทธิ์สำคัญ ได้แก่ สารกลุ่ม monoglycosyl diglycerides, glycolipids และอนุพันธ์ของ chlorophylls (2-4)

การศึกษาทางคลินิก มีรายงานระบุว่าครีมสารสกัดพญาขอ มีผลในการบรรเทาอาการของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสเริม (*Herpes simplex*) พบว่าผลของผู้ป่วยที่ใช้ครีมพญาขอตักสะเก็ดได้เร็วกว่ากลุ่มที่ได้รับยาหลอก (5) และยังมีผลในการบรรเทาอาการของผู้ป่วยโรคเริมที่อวัยวะสืบพันธุ์ชนิดเป็นซ้ำได้ (6) รวมทั้งมีผลในการบรรเทาอาการของผู้ป่วยที่ติดเชื้อไวรัสงูสวัด (*Varicella zoster; H. zoster*) โดยพบว่าครีมพญาขอ ช่วยลดระยะเวลาการตักสะเก็ดของแผลได้เร็วกว่า และลดอาการปวดได้ดีกว่ากลุ่มยาหลอก (7)

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา สารสกัดใบพญาขอมีฤทธิ์ต้านเชื้อไวรัสเริมในหลอดทดลอง (8-10) และตำรับยาครีมพญาขอมีฤทธิ์ช่วยในการสมานแผลได้ (11)

วิธีการเตรียมอย่างง่าย ใช้ใบสด ตำขี้ทาบริเวณที่มีอาการผื่นคัน และแผลงักดต้อย (12)

ข้อบ่งใช้สำหรับรักษากลุ่มอาการทางผิวหนัง ตามข้อมูลการใช้สมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ

ยาพญาขอ

ตัวยาสำคัญ สารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ของใบพญาขอแห้ง โดยมีปริมาณแตกต่างกันตามรูปแบบยา ดังนี้

- ยาครีม ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (95 เปอร์เซ็นต์) ของพญาขอร้อยละ 4-5 โดยน้ำหนัก (w/w)
- สารละลาย (สำหรับป้ายปาก) ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (70 เปอร์เซ็นต์) ของพญาขอในกลีเซอรินร้อยละ 2.5-4 โดยน้ำหนัก (w/w)

- ยาโลชั่น ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (70 เปอร์เซ็นต์) ของพญาอ้อยละ 1.25 โดยน้ำหนัก (w/w)
- ยาขี้ผึ้ง ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (95 เปอร์เซ็นต์) ของพญาอ้อย ร้อยละ 4-5 โดยน้ำหนัก (w/w)
- ยาทิงเจอร์ ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (70 เปอร์เซ็นต์) ของพญาอ้อยสด ร้อยละ 10 โดยน้ำหนักต่อปริมาตร (w/v)

ข้อบ่งใช้

- ยาครีม บรรเทาอาการของเริมและงูสวัด
- สารละลาย (สำหรับป้ายปาก) รักษาแผลในปาก (aphthous ulcer) แผลจากการฉายรังสีและเคมีบำบัด
- ยาโลชั่น บรรเทาอาการผดผื่นคัน ลมพิษ ตุ่มคัน
- ยาขี้ผึ้ง บรรเทาอาการอักเสบ ปวด บวมจากแมลงกัดต่อย
- ยาทิงเจอร์ บรรเทาอาการของเริม และงูสวัด

ขนาดและวิธีใช้

ทาบริเวณที่มีอาการ วันละ 5 ครั้ง (13)

เอกสารอ้างอิง

1. นันทวัน บุญยะประภัศร อรุณช โขคชัยเจริญพร (บรรณาธิการ). สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน เล่ม 3. กรุงเทพฯ: สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
2. Kongkaew C, Chaiyakunapruk N. Efficacy of *Clinacanthus nutans* extracts in patients with herpes infection: systematic review and meta-analysis of randomised clinical trials. *Complement Ther Med* 2011;19(1):47-53.
3. Janwitayanuchit W, Suwanborirux K, Patarapanich C, Pummangura S, Lipipun V, Vilaivan T. Synthesis and anti-herpes simplex viral activity of monoglycosyl diglycerides. *Phytochemistry* 2003;64(7):1253-64.
4. Sakdarat S, Shuyprom A, Pientong C, Ekalaksananan T, Thongchai S. Bioactive constituents from the leaves of *Clinacanthus nutans* Lindau. *Bioorg Med Chem*. 2009;17(5):1857-60.
5. Jayavas C, Balachandra K, Sangkitporn S, Maharongrengat A, Thawatsupha P, Bunjob M, et al. Clinical trial in the treatment of genital herpes patients with *Clinacanthus nutans* extract. *Com Dis J* 1992;18(3):152-61.
6. สมชาย แสงกิจพร, เครือวัลย์ พลจันทร์, ปราณี รัชชสุภา, มาลี บรรจบ, ปราณี ขวลิขิตอารง. การรักษาผู้ป่วยโรคเริมที่อวัยวะสืบพันธุ์ชนิดเป็นซ้ำด้วยยาจากสารสกัดของใบพญาอ้อย. *วารสารกรมการแพทย์* 1993;18(5):226-31.
7. Sangkitporn S, Chaiwat S, Balachandra K, Na-Ayudhaya TD, Bunjob M, Jayavas C. Treatment of *Herpes zoster* with *Clinacanthus nutans* (bi phaya yaw) extract. *J Med Assoc Thai* 1995;78(11):624-7.

8. Alam A, Ferdosh S, Ghafoor K, Hakim A, Juraimi AS, Khatib A, et al. *Clinacanthus nutans*: a review of the medicinal uses, pharmacology and phytochemistry. *Asian Pac J Trop Med* 2016;9(4):402-9.
9. Pongmuangmul S, Phumiamorn S, Sanguansermsri P, Wongkattiya N, Fraser IH, Sanguansermsri D. Anti-herpes simplex virus activities of monogalactosyl diglyceride and digalactosyl diglyceride from *Clinacanthus nutans*, a traditional Thai herbal medicine. *Asian Pac J Trop Biomed* 2016;6(3):192–7.
10. Kunsorn P, Ruangrunsi N, Lipipun V, Khanboon A, Rungsihirunrat K, Chaijaroenkul W. The identities and anti-herpes simplex virus activity of *Clinacanthus nutans* and *Clinacanthus siamensis*. *Asian Pac J Trop Biomed* 2013;3(4):284-90.
11. Aslam MS, Ahmad MS, Mamat AS, Ahmad MZ, Salam F. Antioxidant and wound healing activity of polyherbal fractions of *Clinacanthus nutans* and *Elephantopus scaber*. *Evid Based Complement Alternat Med* 2016;2016:1-15.
12. ปัจจุบัน เหมหงษา, พรรณี ลิ้มสวัสดิ์, รุจิณาถ อรรถสิขฐ, อรุณลักษณ์ รัตนสาตี, บรรณาธิการ. สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน; 2542.
13. บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2559 [อินเทอร์เน็ต]. [สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มิ.ย. 2560]; จาก: http://www.lpnh.go.th/newlp/wpcontent/uploads/2013/10/nlem2016_announcement_ratchakitcha120459_20160412.pdf